

Nikolina
Belošević

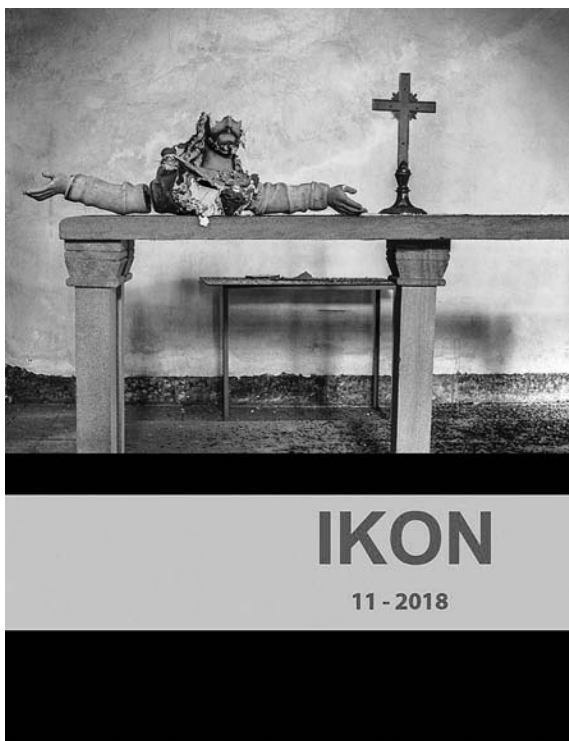
IKON 11 (2018.)

IKON 11 (2018.), *Ikonoklazam i ikonofilija*, ur. Marina Vicelja-Matijašić,
Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2018.

ISSN 18468551

U svibnju 2018. godine iz tiska je izašao jedanaesti broj IKON-a, jednog od vodećih svjetskih znanstvenih časopisa u polju ikonografije i ikonologije, u kojemu su okupljeni tekstovi proizašli iz referata predstavljenih na jedanaestom međunarodnom skupu ikonografskih studija, održanom početkom lipnja 2017. godine na riječkom Filozofskom fakultetu. Prema riječima urednice Marine Vicelja-Matijašić, neposredni povod skupa bilo je obilježavanje petstote obljetnice Lutherovih teza i početka pokreta reformacije koja je imala višestruke i dalekosežne učinke na europska crkvena i umjetnička zbivanja, no tema skupa *Ikonoklazam i ikonofilija* u potpunosti je aktualna i u suvremenom društveno-povijesnom kontekstu, u kojem aktivnosti radikalnih (islamističkih) struja pridonose jačanju ikonoklastičkih pokreta širom svijeta. Takve trendove sadržajno snažno podcrtava i fotografija uništene skulpture od pripadnika Islamske države u crkvi iz 13. stoljeća u Teleskufu u Iraku (2015.) Petera van Agtmaela, odabrana za naslovnicu novog IKON-a.

Kroz dvadeset i sedam znanstvenih radova objavljenih u ovogodišnjem, jedanaestom broju IKON-a iz različitih su očista analizirani fenomeni ikonoklazma i ikonofilije. Počevši od ranosrednjovjekovnog purizma izraslog na teološkim disputama vezanim uz tumačenje slike kao oblika idolopoklonstva, inklinacije pripadnika društvene elite jednoj ili

IKON

11 - 2018

drugoj opciji s ciljem ostvarenja političkih ciljeva, preko ukazivanja na one učinke koje je u različitim povijesnim razdobljima, različitim religijskim kulturama i različitim društvenim krugovima izazvao stav crkvenih mislioca prema "slici"; ili pak do suvremenih oblika ikonoklazma i ikonofilije te vizualnih strategija koje se danas koriste u borbi za ili protiv određenih

načina likovnog izražavanja i teorija koje u ikonoklazmu vide kreativnu snagu kulturne produkcije.

Iz bogatog izbora radova ističemo tek neke kojima valja pokloniti posebnu pozornost. U članku “Miniatures under Attack: Damaged Figures in Russian Iconography” Dmitriy Antonov iznosi niz primjera različitih vrsta oštećivanja i uništavanja ikona, freski i minijatura u Rusiji između 16. i 18. stoljeća, a koji nisu rezultat ikonoklastičkih pokreta i politika u tradicionalnom smislu, već slučajevi napada na vizualnu umjetnost od strane pojedinaca/vjernika, motivirani osobnim razlozima. Autor razlikuje slučajeve “napada” na svetačke likove kojima se molitelji obraćaju, a potaknuti su magijskim postupcima (primjerice struganjem za izradu amajlija), provokacijom u cilju navođenja na izvođenje čuda, osvetom za nepomaganje ili ćudoređem, pri čemu je čin vizualne agresije usmjeren na nepoželjne ili bestidne dijelove prikaza. Drugi oblik destrukcije usmjeren je prema negativnim likovima, na način da su im oštećene oči ili prekrivena lica, poput nekih dobro poznatih primjera istarskih freski, a tumače se kao manifestacija nadmoći nad neprijateljem u slici. Alice Byrne se pozabavila odjecima ikonoklazma u doba reformacije na prikazu sv. Jurja, tradicionalnog zaštitnika Engleske, pa je u članku “St George – Iconoclasm, Iconophilia and England’s Patron Saint (1534–1553)” iznijela i obrazložila tvrdnju da je umjesto potiskivanja ili doživljaja toga sveca kao suprotnosti protestantskim prvacima, lik sv. Jurja u 16. stoljeća zapravo postao polivalentan i prihvaćen od različitih vjerskih frakcija kao svojevrsan simbol “engleskog pripadništva”, zbog čega je do danas ostao značajno kulturno dobro u svim dijelovima društva. Fokusirajući se na tri prikaza borbe protiv idolatrije (sv. Eugenija u hramu, sv. Ivan Zlatousti i Čuda sv. Franje Ksaverskog) iz ciklusa od ukupno četrdeset Rubensovih slika koje su se do požara 1718. nalazile u Jezuitskoj crkvi u

Antwerpenu, Rachel Miller je u članku “Peter Paul Rubens’s Investigation of the Origins of Idolatry and Iconoclasm in the Jesuit Church of Antwerp” detaljno analizirala slikarev angažman u istraživanju povijesti i korijena idolatrije kroz proučavanje tekstova isusovačkih teologa poput Roberta de Nobilia i Joséa de Acoste. Osim toga, ukazala je i na dvostruki paradoks u katoličkoj Crkvi početkom 17. stoljeća, a to je poimanje ikonoklazma kao ispravnog odgovora na idolopoklonstvo nekršćanskih naroda Novog svijeta i istovremeno zagovaranje štovanja slika s ciljem podučavanja i postizanja dublje pobožnosti od strane protureformacijskih pokreta, što je bilo jednim od osnovnih motiva vjerskih sukoba koji su snažno obilježili južnu Nizozemsku toga vremena.

Ikonoklazmom u širem značenjskom smislu, odnosno pojavama odbacivanja i osude starijih tema i oblika pod imperativom političkoga usmjeravanja i kontrole na svim poljima kulturne i intelektualne djelatnosti, a napose likovnih umjetnosti, u Hrvatskoj pedesetih godina 20. st., bavi se Ana Šeparović u članku “Desirable and Stigmatized: Subject, Form and Content as the Main Categories in the Discourse of Croatian Socialist Realist Art Criticism”. Ističući niz binarnih opozicija “poželjnih” i “zabranjenih” tema, formi, sadržaja i modela autorica podcrtava presudnu ulogu politički usmjerene likovne kritike (Gamulin, Sinobad, Munk, Kauzlarić, Kaleb, Vojnović, Šegedin) i njenih diskurzivnih strategija upravljanja umjetničkom tematikom i stilistikom u oblikovanju “kolektivnog nesvjesnog” unutar onodobnoga totalitarnog političkog uređenja nesklonog modernizmu. Međutim, svojevrsan dramatski obrat ili ponavljanje povijesnih nepravdi protiv slika, kako ističe u zaključku rada, događa se već u drugoj polovini istog stoljeća, kada “u ime modernističke doktrine” iz hrvatskih monografija i povijesnih pregleda likovnih umjetnosti gotovo u potpunosti nestaju djela nastala u duhu socrealizma,

ili se o tom razdoblju piše tek usputno, uz objašnjenje da ono nije pružalo umjetnicima mogućnosti autentičnoga umjetničkog stvaranja.

Polazeći od pretpostavke da ikonoklastički pokreti nisu isključivo destruktivni već i inherentno produktivni, Cristian Nae u članku "Revisiting Iconclash. Postsecularism, Religion and Politics in Contemporary Art from Romania" ukazuje na to da suvremena umjetnost u post-socijalističkim zemljama, čija se društva danas mogu smatrati post-sekularnima, ima važnu kritičku ulogu. U tom smislu uspoređuje nekoliko primjera suvremene rumunjske umjetnosti, u kojoj se suprotstavljeni i oprečni simboli koriste kao sredstvo konfrontacije između sekularne socijalne pravde i religijskog diskursa, s primjerima poljske suvremene umjetnosti, kod kojih se prepoznaje konfliktna i nasilna priroda koncepta, tj. kritičke vizualne prakse nazvane *iconoclash* i opasnosti povezane s izostankom socijalnog ili političkog temelja. Djelima ubrojivim u ovu kategoriju zajedničko je to da posežu za strategijama prisvajanja i pastiša nalik postmodernističkim, a na društvenoj razini otkrivaju postojeće socijalne tenzije u društvima podijeljenim između kršćanske religioznosti i sekularnih socijalističkih ideala unutar rastuće kapitalističke ekonomije slika. Dimitriy Doronin je u tekstu naslovljenom "The 'Soft Iconoclasm' in Vernacular Orthodoxy of Volga Finns" razložio fenomene takozvanog "mekog ikonoklazma" i štovanja "ikona-mučenica", koji se stoljećima javljaju u vjerskim praksama lokalne etničke grupe Povolških Finaca, ali i nekih drugih kršćanskih zajednica.

Oba fenomena vezana su uz preživjele tragove predkršćanskih vjerovanja i rituala determiniranih poimanjem slike kao živog utjelovljenja prikazanog sveca. Radi se o specifičnom načinu štovanja dijelova ikona odsječenih nožem ili sjekirom, koje su vjernici odnosili kućama ili ih koristili u iscjeliteljskim postupcima. Sačuvani ostatak "napadnute" ikone često je u pučkom vjerovanju postajao važniji i cjenjeniji jer je sadržavao vidljive tragove oštećenja, protumačenog kao mučeništvo. Unutar ruske pravoslavne tradicije štovanje "ikona-mučenica" doživjelo je ponovni uzlet nakon ikonoklastičkih napada 1920-ih i 1930-ih, o čemu svjedoči i bogata narodna predaja.

Konačno, da su različiti oblici destruktivnih akcija spram umjetnina globalna i veoma raširena pojava u suvremenom svijetu svjedoči i članak "Afro-Braslian Religions, Visual Culture and Iconoclasm" Arthura Vallea, koji kroz raspravu o nizu recentnih ikonoklastičkih incidenata od strane kršćana, osobito sljedbenika Neo-pentekostne crkve, spram umjetničkih djela vezanih uz tzv. afro-brazilsku religijsku kulturu, ukazuje na činjenicu da takvi oblici modernog ikonoklazma krše osnovna ljudska prava, zakonske i ustavne odredbe, ugrožavajući opstojnost suvremenoga brazilskog društva.

Na kraju ne preostaje drugo nego zaključiti da je jedanaesti broj časopisa IKON vrijedna i zanimljiva publikacija, koja iznova potvrđuje visoke produkcijske i sadržajne standarde postavljene od strane uredništva, pružajući znanstvenicima, ali i široj čitačkoj publici uvid u recentne istraživačke projekte i postignuća unutar interdisciplinarnog dijaloga u okviru odabrane teme. x